

УДК 378:355/359

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/28.208773>**Віталій ПОЛИВАНЮК,**

orcid.org/0000-0002-4737-1218

ад'юнкта наукового відділу організації підготовки та атестації науково-педагогічних кадрів науково-методичного центру організації наукової та науково-технічної діяльності Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського (Київ, Україна) poluvan1982@gmail.com

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ ЯК НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНА ПРОБЛЕМА

Складність сучасного періоду в розвитку України, масштабність і гострота виникаючих у світовій спільноті соціальних, культурних й економічних проблем зумовлюють актуальність пошуку оптимальних шляхів підготовки військових фахівців із новим мисленням, професійно-мобільних, готових до самостійного та якісного розв'язання військово-професійних завдань, розвитку військового співробітництва із закордонними країнами, організації та проведення спільних навчань і маневрів, участі у миротворчих операціях, партнерства у підготовці військових кадрів.

Модернізація та оновлення змісту вищої освіти передбачає як основну вимогу часу – підготовку компетентного, кваліфікованого та конкурентно-спроможного фахівця, який на високому рівні оволодіє професією під час навчання у вищому навчальному закладі та готовий до активної діяльності на шляху професійного зростання. Важливою складовою вищої освіти України виступає військова освіта. Зміни, що відбуваються в освітній галузі, потребують від вищих військових навчальних закладів розроблення нових концептуальних підходів до реформування військово-освітньої сфери з урахуванням сучасних вимог, а також формування методологічних засад, які б сприяли вдосконаленню загальної професійної компетентності у цілому і військово-спеціальної зокрема.

Мета статті – розглянути теоретичні засади підготовки майбутніх військових фахівців до професійної діяльності, з'ясувати науково-теоретичні аспекти формування їхньої професійної компетентності у сучасній літературі.

У сучасній літературі формування професійної компетентності майбутніх офіцерів досліджується з погляду інтегрованого, компетентнісного та інших підходів. Професійну компетентність майбутніх військових фахівців можна представити як інтегративну якість, котра вміщує сукупність професійно значущих якостей військового фахівця, здатність та готовність вирішувати професійні проблеми і завдання, що виникають у реальних ситуаціях військово-професійної діяльності, з використанням набутих під час професійної підготовки знань, умінь, навичок та особистісних якостей, життєвого і професійного досвіду, цінностей, особистої професійної культури.

Ключові слова: професійна компетентність, майбутні військові фахівці, інтегрований підхід, компетентнісний підхід.

Vitalij POLYVANYUK,

orcid.org/0000-0002-4737-1218

Associate Scientific Department of the Organization of Training and Certification of Scientific and Pedagogical Staff of the Scientific and Methodological Center of the Organization of Scientific and Technical Activities Ivan Chernyakhovsky National University of Defense of Ukraine (Kyiv, Ukraine) poluvan1982@gmail.com

PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE ARMENIANS AS A SCIENTIFIC-THEORETICAL PROBLEM

The complexity of the modern period in development of Ukraine, the scale and severity occur in the world community of social, cultural and economic issues determine the relevance of search of optimum ways of preparation of military experts with new thinking, professional and mobile ready for independent and quality decision of the military-professional tasks, development of military cooperation with foreign countries, organization and holding of joint exercises and manoeuvres, participation in peacekeeping operations, the partnership in the training of military personnel.

Modernization and updating of the content of higher education provides as a fundamental requirement of time – preparation of competent, qualified and competitive specialist who is at a high level have mastered the profession while learning at the high school and is ready to actively work towards professional growth. An important component of higher education of Ukraine in favor of military education. Changes in education require higher military educational establishments the development of new conceptual approaches to the reform of the military sector to meet modern requirements, as well as the formation of the methodological foundations that would help to improve the overall professional competence in General and, in particular, military special.

The purpose of this article is to examine the theoretical foundations of training of future military specialists to professional activity, to find out the scientific-theoretical aspects of formation of their professional competence in modern literature.

In modern literature the formation of professional competence of future officers is examined from the standpoint of integrated, competence and other approaches. Professional competence of future military experts can be thought of as an integrative quality, which includes a set of professionally significant qualities of a military professional, the ability and willingness to solve professional problems and tasks arising in real situations of military-professional activity, using the acquired during training knowledge, skills and personal qualities, life and professional experiences, values, personal and professional culture.

Key words: professional competence, future military experts, integrated approach, competence approach.

Постановка проблеми. У сучасних умовах переорієнтації оцінки результату професійної підготовки майбутніх військових фахівців із понять «освіченість», «загальна культура» на «компетенцію» і «компетентність» останні категорії стають провідним критерієм підготовленості сучасного фахівця до нестабільних, нетипових умов праці та соціально-професійного його становлення. Це свідчить про актуальність компетентнісного підходу до проблеми професійної підготовки фахівців різних галузей знання. Вказаний підхід обґрунтовує необхідність системно організованих, інтелектуальних, комунікативних, самоорганізуючих, моральних основ, які дають змогу успішно організувати професійну діяльність у широкому соціальному, економічному, культурному контекстах.

Умови підготовки військових фахівців в Україні сьогодні вимагають підготовки особистості, що ввібрала в себе професійно важливі якості, готовність до визначеного виду діяльності та професійні здібності, тому одним із найважливіших завдань підготовки майбутніх військових фахівців є формування у них професійної компетентності.

Професійно компетентною визначається така робота фахівця, в якій професійна діяльність здійснюється на достатньо високому рівні, досягаються відчутні результати праці, реалізується особистісний потенціал. Компетентність розглядається як поєднання психічних якостей, тобто психічного стану, що дає змогу діяти самостійно та відповідально, як володіння людиною здатністю, умінням виконувати певні трудові функції. Таким чином, сутність професійної компетентності знаходиться у зв'язку об'єктивного еталону професійної діяльності, відображеного в нормативних документах, із суб'єктивними можливостями особистості працівника (Лісніченко, 2016: 432).

Аналіз досліджень. Концептуальні основи професійної підготовки майбутніх військових фахівців досліджували О. Барабанщиков, В. Давидов, Л. Джигун, В. Кельбя, В. Кікоть, І. Новак, В. Чернявський, В. Ягупов. Проблема підготовки спеціалістів у військовій педагогіці

присвячено роботи А. Зельницького, С. Кубицького, А. Ліготського, В. Маслова, М. Нецадима, І. Хорева. Деякі аспекти формування професійної компетенції майбутніх військових фахівців розкрито в дослідженнях В. Баранівського, О. Богданюка, А. Зозулі, С. Каплуна, Ю. Лісніченка, Є. Павлюка, І. Поліщука, О. Торічного.

Мета статті – розглянути теоретичні засади підготовки майбутніх військових фахівців до професійної діяльності, з'ясувати науково-теоретичні аспекти формування їхньої професійної компетентності у сучасній літературі.

Виклад основного матеріалу. У загальному вигляді компетентність (від лат. *competens* – належний, здатний) являє собою рівень освіченості як міри відповідності знань, умінь і досвіду осіб, визначеного соціально-професійного статусу реальному рівню складності, які виконують завдання і вирішують проблеми. На думку Ю. Лісніченка, поняття «компетенція» означає обізнаність, досвід у певній галузі (Лісніченко, 2016: 432).

Термін «професійна компетентність» складається з двох категорій: «професія» і «компетентність». Професія (від лат. *professio* – офіційно вказане заняття) – це вид трудової діяльності людини, яка володіє комплексом теоретичних знань і практичних навичок, отриманих у результаті спеціальної підготовки і досвіду роботи. Є. Павлюк під професійною компетентністю розуміє комплексну характеристику людини, що виявляється в конкретній професійній діяльності та включає знання, вміння, навички, здібності, досвід, мотивацію й особистісні властивості (Павлюк, 2014: 114).

В. Баранівський зауважує, що дослідження проблеми компетентності особистості у вітчизняній науці переважно пов'язані з науковими пошуками у сфері професійної компетентності фахівців. Аналіз сучасного розуміння професійної компетентності свідчить, що вона розглядається як:

- сукупність знань і вмінь, які визначають результативність професійної діяльності фахівця;
- комплекс професійних знань і професійно значущих особистісних якостей фахівця;

– прояв єдності його професійної та загальної культури;

– інтегративна характеристика фахівця, що визначає його здатність успішно здійснювати професійну діяльність (Баранівський, 2012: 5).

Формування професійної компетентності майбутніх військових фахівців передбачає опанування ними знань, умінь і навичок майбутньої військово-професійної діяльності, а також набуття особистісних характеристик, необхідних для професійної діяльності.

І. Поліщук доводить, що компетентність виступає інтегральною характеристикою професійної діяльності фахівця, яка охоплює такі підструктури, як діяльнісна, що включає у себе вміння, знання, навички та способи здійснення професійної діяльності, а також комунікативна, тобто вміння, знання, навички та способи здійснення професійного спілкування. У такому разі формування професійно-комунікативної компетентності, що дає змогу фахівцям кваліфіковано судити про явища у вибраній ним сфері діяльності, є необхідним кваліфікаційним базисом випускника в системі вищої військової освіти.

Спираючись на погляди М. Вудкока, Д. Френсіса та Дж. С. Старка, вчений звертає увагу, що професійна компетентність формується лише у взаємозв'язку із соціальними установками фахівця, зокрема через:

1) професійну ідентичність – прийняття професійних норм і відповідальності через процес професійної соціалізації;

2) професійну етику – опанування етичних норм професії;

3) конкурентоспроможність – здатність до ефективної професійної діяльності в структурі ринкових відносин;

4) прагнення до наукового вдосконалення – необхідність отримати нові знання у процесі дослідницької діяльності;

5) мотивацію до продовження освіти – потребу в постійному професійному самовдосконаленні відповідно до вимог сучасності.

Відповідно, професійна компетентність військовослужбовця передбачає глибокі військово-професійні знання, вміння, навички, професіоналізм у галузі психології та педагогіки, досконалу методику здійснення військових заходів.

На думку І. Поліщука, ключовим моментом у формуванні професійної компетентності виступає інтегрований підхід, що передбачає розвиток критичного мислення як конструктивної інтелектуальної діяльності. Деякі науковці вбачають в інтеграції навчання не тільки засіб фор-

мування гнучкої та продуктивної думки, а й засіб дій узагальнених способів (О. Кабанова-Меллер, І. Малафійк, М. Махмутов). Навчальний процес значно активізується, якщо поряд з іншими чинниками використовуються міжпредметні зв'язки. Це забезпечує формування нових резервів сприйняття, мовлення, взаємозв'язків логічного й образного мислення в навчальному пізнанні у майбутніх офіцерів.

Вирішення проблеми інтеграції знань сьогодні полягає у досягненні цілісності процесу навчання, тобто єдності його мети, змісту, засобів, методів та організаційних форм. Зокрема, інтегроване навчання сприяє не лише систематичності та наступності у вивченні основ наук, а й підсилює науковість навчання і його зв'язок з практикою, підвищує пізнавальну активність майбутніх військових фахівців, допомагає у виборі засобів індивідуального підходу до вирішення проблем комунікативного та професійного характеру і робить знання більш доступними й міцними (Поліщук, 2015: 47).

Інші сучасні автори (О. Забула, А. Зозуля, С. Каплун, Ю. Лісніченко, Є. Павлюк, О. Торічний та ін.) доводять, що базовим для окреслення професійної компетентності майбутнього військового фахівця у вітчизняній психолого-педагогічній науці виступає компетентнісний підхід.

Аналіз науково-педагогічної літератури дає змогу виділити низку причин, що зумовлюють використання саме компетентнісного підходу до формування професійної компетентності майбутніх військових фахівців:

– останнім часом збільшується розрив між рівнем професійної підготовки військових спеціалістів та вимогами до їхньої професійної компетентності;

– досвід діяльності військових навчальних закладів доводить, що в установлені терміни навчання важко сформулювати повний перелік професійних компетенцій у зв'язку з тенденцією постійної втрати сьогоденної значущості і концентрації обсягу знань;

– методологія в системі професійної підготовки військових спеціалістів знаходиться в неперервному стані реформування та вдосконалення;

– практичний складник формування професійної компетентності майбутніх військових фахівців недостатньо розвинений унаслідок повільного введення в навчально-виховний процес вищого військового навчального закладу активних методів навчання, що забезпечують швидке й ефективне опанування професійної компетенції (Торічний, 2016: 15).

Розглядаючи проблему професійної компетентності як науковий феномен, О. Богданюк, С. Каплун, О. Забула, А. Зозуля пропонують кілька рівнів наукового аналізу процесу формування професійної компетентності майбутніх військових фахівців:

1) на методологічному рівні – як приклад реалізації основних діалектичних закономірностей (законів єдності та боротьби протилежностей, єдності одиничного, особливого і загального, переходу кількісних змін в якісні) (Богданюк, 2013: 28);

2) на науково-теоретичному рівні – як теоретичну площину реалізації певного комплексу підходів:

– системного, що ґрунтується на вивченні педагогічної системи як сукупності способів, форм, методів цілеспрямованої професійної підготовки;

– особистісно-орієнтованого, який передбачає визнання майбутнього військового фахівця активним суб'єктом освітнього процесу, а також урахування його індивідуальних освітніх запитів та характеристик;

– андрагогічного, який орієнтує науково-педагогічні дослідження на врахування освітніх потреб дорослих людей;

– контекстного, що передбачає орієнтацію процесу професійної підготовки на контекст майбутньої чи наявної професійної діяльності військового фахівця;

– технологічного, який орієнтує на проектування навчального процесу з урахуванням соці-

ального замовлення, освітніх орієнтирів держави і цілемотивації професійної підготовки військових спеціалістів;

3) на спеціальному рівні – як аналіз процесу формування системи знань, умінь, навичок, особистісних якостей майбутніх військових фахівців.

Важливим для наукового аналізу проблеми формування професійної компетентності фахівця також вважається діяльнісний підхід, сучасна література пов'язує розвиток професійної компетентності з професійною діяльністю. Науковці розглядають поєднання компетентнісного та діяльнісного підходів, окреслюючи його як діялісно-компетентнісний. Він також виступає досить придатним для характеристики процесу формування професійної компетентності майбутнього військового фахівця, оскільки він відбувається в діяльності і передбачає формування компетентності (Каплун, 2011: 59).

Висновки. Підсумовуючи основні підходи у сучасній науковій літературі до формування професійної компетентності майбутніх військових фахівців, останню можна представити як інтегративну якість, яка вміщує сукупність професійно значущих якостей військового фахівця, здатність та готовність вирішувати професійні проблеми і завдання, що виникають у реальних ситуаціях військово-професійної діяльності, з використанням набутих під час професійної підготовки знань, умінь, навичок та особистісних якостей, життєвого і професійного досвіду, цінностей, особистої професійної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баранівський В. Ф. Професійна компетентність фахівців з виховної та соціально-психологічної роботи для Збройних сил України. *Вісник Національного університету оборони України*. 2012. № 5(30). С. 5–10.
2. Богданюк О. Д. Професійна компетентність майбутніх офіцерів-прикордонників – основа якісної підготовки до службової діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2013. № 29. С. 27–29.
3. Професійна компетентність майбутніх офіцерів служб тилу як науково-теоретична проблема / С. О. Каплун та ін. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2011. № 5. С. 57–66.
4. Лісниченко Ю. М. Формування професійної компетентності майбутніх офіцерів у процесі вивчення фахових дисциплін на засадах компетентнісного підходу. *Молодий вчений*. 2016. № 7(34). С. 432–435.
5. Павлюк Є. О. Професійна компетентність як складова професійної діяльності майбутніх тренерів-викладачів. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія «Педагогічні та психологічні науки»*. 2014. № 2(71). С. 109–117.
6. Поліщук І. С. Можливості формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін у вищих військових навчальних закладах. *International Scientific and Practical Conference «World science»*. 2015. № 3(3). С. 45–49.
7. Торічний О. В. Формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників засобами проектно-діяльності. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія «Педагогічні науки»*. 2016. № 1. С. 11–26.

REFERENCES

1. Baranivskiy V. F. Profesiynna kompetentnist fahivtsiv z vyhovnoji ta sotsialno-psyhologichnoji roboty dlya Zbrojnyh Syl Ukrajinu. [Professional competence of specialists in educational and social-psychological work for the Armed Forces of Ukraine]. *Bulletin of the National University of Defense of Ukraine*, 2012, Nr 5 (30), pp. 5-10 [in Ukrainian].

2. Bogdanyuk O. D. Profesiyna kompetentnist majbutnih ofitseriv-prykordonnykiv – osnova jakisnoji pidgotovky do sluzhbovoji dijalnosti. [The professional competence of future border guards is the basis for quality preparation for service]. Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. Series: Pedagogy, social work, 2013, Nr 29, pp. 27-29 [in Ukrainian].
3. Kaplun S. O., Zabyła O. E., Zozulya A. V., Bondarenko O. G. Profesiyna kompetentnist majbutnih ofitseriv sluzhb tylu yak naukovo-teoretychna problema. [Professional competence of future officers in the rear as a scientific and theoretical problem]. Bulletin of the National Academy of State Border Guard Service of Ukraine, 2011, Nr 5, pp. 57-66 [in Ukrainian].
4. Lisnschenko Y. M. Formuvannya profesijnnoji kompetentnosti majbutnih ofitseriv u protsessi vyvchennya fahovyh dystyiplin na zasadah kompetentnysnogo pidhodu. [Formation of professional competence of future officers in the process of study of professional disciplines on the basis of competence approach]. Young scientist, 2016, Nr 7 (34), pp. 432-435 [in Ukrainian].
5. Pavlyuk E. O. Profesiyna kompetentnist yak skladova profesijnnoji dijalnosti majbutnih treneriv-vykladachiv. [Professional competence as a component of professional activity of future trainers-teachers]. Collection of scientific papers of the National Academy of State Border Guard Service of Ukraine. Series: Pedagogical and psychological sciences, 2014, Nr 2 (71), pp. 109-117 [in Ukrainian].
6. Polischuk I. S. Mozhlyvosti formuvannya profesijnno-komunikatyvnoji kompetentnosti majbutnih ofitseriv u protsessi vyvchennya gumanitarnuh dystyiplin u vyschyh vijskovykh navshalnyh zakladah. [Possibilities of formation of professional-communicative competence of future officers in the process of studying humanities in higher military educational establishments]. International Scientific and Practical Conference «World science», 2015, Nr 3(3), pp. 45-49.
7. Torichnyj O. V. Formuvannya profesijnnoji kompetentnosti majbutnih ofitseriv-prykordonnykiv zasobamy proektnoji dijalnosti. [Formation of professional competence of future border guards by means of project activity]. Bulletin of the National Academy of State Border Guard Service of Ukraine. Series: Pedagogical sciences, 2016, Nr 1, pp. 11-26.